

Václav Hořejší: Se snahou o likvidaci Akademie věd se setkáváme již potřetí

Novinky.cz

sobota 27. června 2009, 14:57

Čeští vědci, podobně jako před deseti lety, bijí na poplach. V roce 1999 předkládaný návrh státního rozpočtu přes drobný nominální růst znamenal reálný pokles výdajů na výzkum a vývoj v poměru k HDP. Tehdy, stejně jako dnes, se hovořilo o hrozícím odlivu mozků a likvidaci vědy. Po deseti letech se situace opakuje. Podle Václava Hořejšího, ředitele Ústavu molekulární genetiky Akademie věd ČR, se pokus o likvidaci Akademie věd vrací již potřetí.

Ve svém článku na internetovém blogu píšete o likvidaci Akademie věd vzhledem k nižšímu rozpočtu, se kterým nová vláda pro akademii počítá. Není likvidace příliš silné slovo?

V titulku článku jsem záměrně použil silnější výraz, v současné chvíli není situace až tak dramatická. Ale je možné, že by k likvidaci přece jen mohla směřovat. Se snahami o likvidaci Akademie věd se totiž potýkáme již od roku 1990, tato je třetí. Vycházejí od určitého typu politiků, ale také od některých lidí z univerzit.

Vládní Rada pro výzkum a vývoj (RVV) žádala v květnu vládu, aby neomezovala rozpočet na vědu a výzkum podle návrhu úsporného opatření ministerstva financí. Avšak sama RVV také připravila snížení rozpočtu konkrétně pro Akademii věd na roky 2010 až 2012. Toto snížení již vláda v červnu schválila, co pro Akademii věd znamená?

Situace je pořád otevřená, nyní počítáme s redukcí na rok 2010, pro další roky se to doufám ještě podaří změnit. Akademie věd by totiž jinak přišla o 45% svého tzv. institucionálního financování, to znamená o peníze, které těžko můžeme nahradit jinak. Hradí se z nich většina mezd našich pracovníků a také například náklady na provoz budov.

Tyto náklady se nedají financovat jinak, není na ně možné použít granty ani další programové prostředky. Z toho vyplývá, že by se Akademie musela redukovat rušením

některých ústavů. K rušení již v minulosti došlo v roce 1993, kdy byl rozpočet náhle zkrácen o 30% a mnoho ústavů bylo zrušeno. Tehdy to podle mého názoru mělo dobrý efekt, protože díky této redukci odpadl z akademie ten méně kvalitní výzkum.

A proč má být dnes situace jiná? Neprospěla by podobná filtrace Akademii věd znovu?

Protože k odstranění toho špatného už tehdy došlo. Myslíme si, že žádnou podobně drastickou redukcí jiná instituce neprošla. Před ní měla Akademie věd asi 13 000 zaměstnanců, po ní přibližně 6 000 a nyní má okolo 7 000. Rozhodně by se Akademie měla zkvalitňovat dále, ale ne cestou redukce. Na našem ústavu jsme po mém příchodu naplánovali zrušení části méně perspektivního výzkumu, ale nahradili jsme jej jiným, pod vedením nových vedoucích pracovníků.

Nárůst institucionálních výdajů Akademie věd se i po odečtení inflace v posledních letech každoročně zvyšuje. Na co se milióny navíc používají?

Největší část spolknou nárůsty mezd a provozních nákladů budov (neustále rostoucí ceny energií). Zbytek se spotřebovával na renovace zastaralých budov a zlepšení přístrojového vybavení, které bylo dlouhá léta až katastrofálním způsobem zanedbáváno.

Jak se vypořádáte v roce 2010 se sníženým rozpočtem?

Chápeme, že se musí šetřit, a tak se omezíme. Budou zejména zastaveny stavební investice, nebudou peníze na nákup přístrojů, přinejhorším by se zrušily i některé ústavy. Tuto situaci lze ještě ustát, likvidační by byl ale plán k roku 2012.

Mnozí se obávají o osud Akademie věd, ale co by se vlastně stalo, když by ve své podobě zanikla a její výzkum částečně přešel pod univerzity?

Světovou vědu by to rozhodně nepoznamenalo, česká by ale výrazně utrpěla. Ústavy Akademie věd jsou tzv. veřejné výzkumné instituce a mají velkou autonomii. Máme velice pružné řízení a málo byrokracie, tedy podmínky, které nám univerzity s mnohem komplikovanějším řízením a podřízeností ministerstvu školství vlastně mohou závidět. Přechodem pod univerzity by se bezesporu snížil vědecký výkon, vlivem horšího, neefektivního prostředí. A hlavně – univerzity by na ty nově přichozí stejně neměly peníze.

Vláda počítá s tím, že by se mělo v budoucnu dávat více peněz na aplikovaný výzkum, tedy že by se peníze měly do vědy investovat více účelově. Vladimír Wagner z Fyzikálního ústavu AV píše, že „krátkodobý, i když vysoký, zisk nemusí být to nejlepší řešení (...)bez vědy a kvalitního základního výzkumu nemůže být ani kvalitní výzkum aplikovaný.“ Souhlasíte?

Naprosto souhlasím. Je ale třeba říci, že tzv. účelové financování je zásadní pro základní i aplikovaný výzkum. Náš Ústav molekulární genetiky pro letošní rok získal asi 140 mil. Kč z institucionálního financování. Dalšíh asi 150 mil. Kč máme z účelového financování, tedy z grantů a tzv. programových projektů. Na univerzitách je kombinace zdrojů podobná. Politici si naivně představují, že by se investice do aplikovaného výzkumu měly vracet asi během dvou až tří let, což je úplný nesmysl.

Ve skutečnosti ty nejúspěšnější aplikace vědy do praxe po celém světě vyplývají ze špičkového základního výzkumu, a ten se nedá rozhodně měřit v horizontu tří let. Opravdové světové vědecké špičky byste ovšem v České republice spočítal na prstech jedné ruky! Aplikovaný výzkum u nás na moc dobré úrovni není, peníze do něj investované se sotva tak vrátí, ale těžko znásobí! Kdyby jej vláda chtěla výrazně více podporovat, pak by to samozřejmě muselo být na úkor základního výzkumu, protože celkový balík peněz na výzkum je pouze jeden.

Proč tedy tolik stojíte na straně základního výzkumu? Nebylo by efektivnější zaměřit všechny zdroje a síly na aplikovaný výzkum, abychom v něm dosáhli lepší úrovně?

Pokud je základní výzkum jen průměrný, žádná světoborná praktická aplikace z něj zpravidla nevzejde. Jsem tedy přesvědčen, že hlavním úkolem státu je maximálně podpořit excelenci v základním výzkumu, výchovu špičkových mladých badatelů, z nichž většina se pak bude věnovat kvalitnímu aplikovanému výzkumu v soukromém sektoru. V této oblasti může stát pomoci nejlépe optimalizací daňové politiky a legislativního prostředí výhodného pro firmy investující do inovací a vysokých technologií.

Ze skutečně špičkového základního výzkumu začnou ty opravdu cenné aplikace padat samy... Bez něj není nic pořádného k aplikování. Státní peníze vložené do podřadných aplikací (typu „trochu lepší šampon“ nebo „vývoj o něco levnějšího lepidla, které se už dělá jinde“) nejsou dobrou investicí.

Jak by se redukce Akademie věd, ke které by s novým rozpočtem zřejmě došlo, dotkla studentů vysokých škol?

Bezesporu by to mělo negativní účinky. Ústavy Akademie věd se výrazně podílí na výuce a vzdělávání studentů, mnoho z nich u nás vypracovává své experimentální diplomové a disertační práce a my na vysokých školách přednášíme. Pakliže nyní má školitel na vysoké škole na starosti tři diplomanty nebo doktorandy, tak by jich měl potom třeba dvojnásobek, a to by bylo samozřejmě na úkor kvality.

Jiří Simonides

Prof. RNDr. Václav Hořejší, CSc. Vyučuje imunologii na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy a je ředitelem Ústavu molekulární genetiky Akademie věd České

republiky. Narodil se 14. října 1949 u Klatov, vystudoval biochemii na Přírodovědecké fakultě UK, kde v roce 1977 obhájil kandidátskou práci. Od roku 1977 působí v Ústavu molekulární genetiky AV ČR v oboru molekulární imunologie. V letech 1985-86 a 1988 pracoval na Harvardově univerzitě.

sobota 27. června 2009, 14:57